

نگاهی به موسم توبه حرفه‌ای

دکتر هادی پور شافعی (عضو هیات علمی دانشگاه بیرجند)
فاطمه ایوبی، محمد اکبری، سیده ملیحه حسینی

ناشر و همایند

نگاهی به

توسعه حرفه‌ای معلم

(به پیوست چند پرسش‌نامه پژوهشی)

عنوان و نام پدیدآور: نگاهی به توسعه حرفه‌ای معلم

مشخصات نشر: بیرجند: نشر چهار درخت، ۱۳۹۴.

مشخصات ظاهری: ۲۲۲ ص: جدول، نمودار.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۵۲۱-۳۲-۸

وضعیت فهرست نویسی: فیهای مختصر

یادداشت: این مرکز در آدرس <http://opac.nlai.ir> قابل دسترسی است.

یادداشت: مؤلفین هادی پورشافی، فاطمه ایوبی، محمد اکبری، سیده ملیحه حسینی.

یادداشت: کتابنامه.

شناسه افزوده: پورشافی، هادی، ۱۳۲۱-

شماره کتابشناسی ملی: ۳۷۶۸۴۳۴

کلیه حقوق این اثر متعلق به مؤلف می‌باشد.

مؤلفین: دکتر هادی پورشافی (دانشیار دانشگاه بیرجند)، فاطمه ایوبی، محمد اکبری،

سیده ملیحه حسینی.

ناشر: نشر چهار درخت

چاپ اول: ۱۳۹۴

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

امور فنی و طرح جلد: نشر چهار درخت

محل نشر: بیرجند

چاپ و صحافی: واصف

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۵۲۱-۳۲-۸

قیمت: ۱۴۰۰۰ ریال

خرید اینترنتی کتاب در سایت: www.4derakht.ir

بیرجند - خیابان معلم - بین معلم ۴۴ و خیابان ۱۵ خرداد

تلفن: ۲۲۴۳۳۲۸۶ - ۰۵۶ همراه: ۷۱۵۵ ۰۹۱۵ ۵۶۱

www.4derakht.ir

نشر چهار درخت

فهرست کلی فصول

فصل اول) اهمیت و ضرورت‌های توسعه حرفه‌ای در عصر نوین

فصل دوم) حرفه، حرفه گرایی و توسعه حرفه‌ای

فصل سوم) اهداف، اصول و مراحل برنامه‌های توسعه حرفه‌ای

فصل چهارم) توسعه حرفه‌ای معلم: شاخص‌ها، ویژگی‌ها و صلاحیت‌ها

فصل پنجم) فرآیند و مدل‌های توسعه حرفه‌ای

فصل ششم) عوامل مؤثر بر توسعه حرفه‌ای و راهکارهای خلق دانش حرفه‌ای

فصل هفتم) توسعه حرفه‌ای و مدیریت دانش (نگاهی به آینده)

*پیوست کتاب) معرفی چند پرسش‌نامه و منابع تهیه پرسش‌نامه‌های پژوهشی

فهرست تفصیلی فصول

فصل اول

اهمیت و ضرورت‌های توسعه حرفه‌ای در عصر نوین

۷.....	توسعه حرفه‌ای در عصر نوین
۷.....	اهمیت نقش معلم
۱۰.....	تغییر معلم و توسعه حرفه‌ای
۱۳.....	آموزش و آموزش سازمانی
۱۵.....	دلایل وجودی آموزش‌های ضمن خدمت
۲۰.....	اصول آموزش ضمن خدمت
۲۲.....	شکل‌های آموزش‌های ضمن خدمت
۳۲.....	گذر از «آموزش» به «توسعه حرفه‌ای»
۳۴.....	اهمیت و مزایای توسعه حرفه‌ای معلم
۳۸.....	نتیجه‌گیری

فصل دوم

حرفه، حرفه‌گرایی و توسعه حرفه‌ای

۴۳.....	مقدمه
۴۳.....	حرفه، حرفه‌گرایی
۴۷.....	ویژگی‌های حرفه
۵۲.....	تعاریف توسعه حرفه‌ای معلم
۵۵.....	جمع‌بندی و ارائه نکات مشترک
۵۸.....	نتیجه‌گیری

فصل سوم

اهداف، اصول و مراحل برنامه‌های توسعه حرفه‌ای

مقدمه	۶۱
اهداف توسعه حرفه‌ای	۶۱
اصول اجرای برنامه‌های توسعه حرفه‌ای	۶۳
مراحل توسعه حرفه‌ای	۶۴
نتیجه‌گیری	۶۶

فصل چهارم

توسعه حرفه‌ای معلم شاخص‌ها، ویژگی‌ها و صلاحیت‌ها

مقدمه	۷۱
شاخص‌های آموزش توسعه	۷۱
مؤلفه‌ها و شاخص‌های توسعه حرفه‌ای	۷۴
صلاحیت‌های حرفه‌ای معلم	۸۱
ویژگی‌های توسعه حرفه‌ای	۸۴
نتیجه‌گیری	۸۷

فصل پنجم

فرآیند و مدل‌های توسعه حرفه‌ای

مقدمه	۹۱
الگوها و مدل‌های برنامه‌های توسعه حرفه‌ای	۹۱
۱. الگوهای مشارکت سازمانی	۹۲
۲. الگوهای فردی یا گروه‌های کوچک	۹۵
دیگر تقسیم‌بندی مدل‌های توسعه حرفه‌ای	۱۰۱
فرآیند توسعه حرفه‌ای	۱۰۴
نتیجه‌گیری	۱۰۸

فصل ششم

عوامل مؤثر بر توسعه حرفه‌ای و راه‌کارهای خلق دانش حرفه‌ای

عوامل تغییر	۱۱۳
عوامل شخصی در توسعه حرفه‌ای	۱۱۳
عوامل زمینه‌ای در توسعه حرفه‌ای	۱۱۵
عوامل سازمانی	۱۱۷
عوامل داخلی و محیطی مؤثر بر توسعه حرفه‌ای	۱۲۲
عوامل داخلی	۱۲۳
عوامل خارجی (محیطی)	۱۲۳
جمع‌بندی عوامل مؤثر توسعه حرفه‌ای	۱۲۳
راهکارهایی برای ارتقای دانش حرفه‌ای معلمان	۱۲۷
شیوه به‌کارگیری درس پژوهی توسط معلمان	۱۳۰
راهکارهای گسترش اقدام پژوهی در آموزش و پرورش	۱۳۸
انواع اقدام پژوهی	۱۳۹
فواید اقدام پژوهی برای معلمان	۱۴۰
شباهت‌های درس پژوهی و اقدام پژوهی	۱۴۲
نتیجه‌گیری	۱۴۳

فصل هفتم

توسعه حرفه‌ای و مدیریت دانش (نگاهی به آینده)

مقدمه	۱۴۷
گستره‌ی آموزش و پرورش نوین و آشنایی با مدیریت دانش	۱۴۷
اهمیت مدیریت دانش در آموزش و پرورش	۱۵۰
تعاریف و مفاهیم دانش و مدیریت دانش	۱۵۲
الگوها و مدل‌های مدیریت دانش	۱۵۵
مدل عمومی دانش در سازمان	۱۵۶
مدل استیو هالس	۱۵۷

۱۵۸	مدل آشوک جاشپارا.....
۱۶۱	ضرورت به کارگیری سیستم مدیریت دانش در مدارس
۱۶۴	توسعه معلمان و بهسازی مدارس با رویکرد مدیریت دانش
۱۷۱	عوامل بهسازی مدارس با رویکرد مدیریت دانش
۱۷۲	الگوی جامع بالندگی یا توسعه حرفه‌ای.....
۱۷۴	راهبردهای تقویت معلمان بر اساس مؤلفه‌های مدیریت دانش
۱۷۵	نتیجه‌گیری
۱۷۷	پایان کتاب
۱۸۱	منابع و مأخذ

پیوست‌ها

معرفی چند پرسش‌نامه

۱۹۷	پرسش‌نامه ۱. توسعه حرفه‌ای دبیران
۲۰۱	پرسش‌نامه ۲. بهسازی اعضای هیأت علمی
۲۰۵	پرسش‌نامه ۳. استانداردهای توسعه حرفه‌ای معلمان جدید
۲۱۰	پرسش‌نامه ۴. وضعیت بالندگی اعضای هیأت علمی در دانشگاه تهران
۲۱۵	پرسش‌نامه ۵. مدیریت دانش
۲۱۸	پرسش‌نامه ۶. عوامل مؤثر بر به کارگیری مدیریت دانش
۲۲۰	پرسش‌نامه ۷. سنجش مدیریت دانش
۲۲۱	پرسش‌نامه ۸. سنجش رویکرد حرفه‌ای به آموزش و پرورش
۲۲۲	معرفی منابع تهیه پرسش‌نامه‌های پژوهشی.....

مقدمه

عصر کنونی دوره تحولات شتابنده و غیرقابل پیش‌بینی است. تغییر و تحول در سازمان‌های امروزی به قدری سریع، چندجانبه، پیچیده و فراگیر است که سازمان‌ها بدون پیش‌بینی، همگامی و تطابق قادر به ادامه حیات، بالندگی و توسعه نخواهند بود. سازگاری با تغییر کافی نیست، فراتر از سازگاری، تغییر آفرینی است، سازمان‌ها باید تغییر آفرین باشند. مدیریت چنین سازمان‌هایی، پراهمیت است. عدم توازن میان عوامل، پیچیدگی‌های روزافزون سازمان‌ها، آمادگی، فرصت‌شناسی و فرصت‌یابی مدیریت این سازمان‌ها در مواجهه خلاق با تحولات و پیچیدگی، اجتناب ناپذیر است. پویایی و پیچیدگی محیط‌های سازمانی، شرایطی را پدید آورده است که به جای نگرش خطی و کلیشه‌ای (سته) باید نگرش‌های نوین که مبتنی بر همه جانبه نگری (سیستمی) به کار گرفته شود، از منظر توسعه منابع انسانی، چنین نگاهی به آموزش کارکنان و فراتر از آن توسعه حرفه‌ای، اهمیت زیادی دارد. عصر آینده، عصر شبکه‌ها است، اما نه شبکه‌های تکنولوژی (فناوری‌های نو، عصر هوش مصنوعی و سیستم‌های متخصص) بلکه شبکه‌های انسانی و عصر هوشمندی مجموعه انسانی در شبکه‌های جهانی خواهد بود. در آینده شبکه‌هایی که هر آنها دانش و بصیرت انسان‌ها، هوش و نبوغ آنان، خلاقیت و نوآوری‌ها، جوامع انسانی را پیش خواهد برد.

جوامع اطلاعاتی و دیجیتالی با فناوری‌های ارتباطی نوین، نظام‌های آموزشی را با انبوهی از اطلاعات متنوع و با شرایط تازه‌ای روبه‌رو نموده است. شبکه‌های اطلاعات و فضای مجازی در همه جا نفوذ نموده‌اند. آیا این فرصت است و یا تهدید؟ باید نگاه فرصت‌گرا داشت. چالش فعلی این نیست که چگونه و کجا به اطلاعات باید دسترسی داشت؟ چالش عمده، مدیریت اطلاعات است و این که چگونه اطلاعات را تولید، طبقه‌بندی، ذخیره، تبادل و به اشتراک گذارند. به عبارتی، امروزه دیگر تنها دستیابی به اطلاعات مهم نیست، چراکه آن از طریق شبکه‌ها و پایگاه‌های اطلاعاتی در دسترس است، بلکه نیاز عصر امروز دانش‌وزی و مدیریت دانش است. چنین ویژگی‌هایی است که سازمان‌های دانش‌ورز یا دانش-محور و کارکنانی-دانش‌ور را با توجه به نگاهی که نسبت به پرورش منابع انسانی دارند شکل می‌دهد. دانش فراتر از اطلاعات است و ناظر به انباشت جمعی و به خصوص معنا یافته اطلاعات است که نهفته در افراد بوده و برخلاف اطلاعات، به سادگی قابل انتقال نیست. دانش، حاصل عمر انسانی است که در افراد سازمان به عنوان یک منبع مستتر است.

ماهیت، ویژگی‌ها، کارکردها و ابعاد تدریس، فعالیت معلمان را به‌عنوان یک اقدام حرفه‌ای، در اولویت قرار داده و رسمیت می‌بخشد. به‌عبارتی نمی‌توان تدریس را فعالیت حرفه‌ای تلقی نمود، اما به توسعه حرفه‌ای معلم نیندیشید. فراتر از اجرای انواع آموزش‌های ضمن خدمت، حرفه‌گرایی در تدریس، توسعه حرفه‌ای معلم را اجتناب‌ناپذیر می‌نماید. در نتیجه، با پذیرش حرفه‌ای بودن تدریس و دانش حرفه‌ای به‌عنوان پیش نیاز تدریس و مهم‌ترین کنش معلم، موضوع «توسعه حرفه‌ای معلم» آن‌هم در پرتو تحولات گسترده، متنوع و پیچیده سازمانی مطرح می‌شود که از جمله ضروریات و الزامات جدایی‌ناپذیر نظام‌های آموزشی، بهسازی و بالندگی معلم است. دانش حرفه‌ای، دارا بودن آگاهی، دانش و مهارت کافی در مورد زمینه کاری است.

در سال‌های اخیر در مبنای نظری مدیریت نظام‌های آموزشی، توسعه حرفه‌ای معلمان به موضوعی مهم و جالب‌توجه تبدیل شده است، اما آن‌چه در کانون همه این تلاش‌ها مشترک است، شناخت تدریس به‌عنوان حرفه و توسعه حرفه‌ای معلمان است. یادگیری معلمان، یادگیری چگونه یادگرفتن و انتقال دانش به عمل، به‌منظور کمک به پیشرفت دانش‌آموزان بوده است، از این‌رو حل مشکلات موجود بر سر راه توسعه حرفه‌ای معلمان نیازمند مدیریت دانش است؛ چراکه تجزیه و تحلیل و پالایش دانش، طراحی و کاربرد، تسهیم و انتقال و حتی کشف دانش به‌منظور بهره‌مندی معلمان و خود-ارزیابی آنان، از پیامدها و نتایج مدیریت دانش و نیز توسعه حرفه‌ای محسوب می‌شود.

نگاهی به تغییر رویکردها و طرح چشم‌اندازهای نوین از یادگیری، تغییر محیط و نقش معلم و فراگیران، اهمیت این موضوع را بیشتر نمایان می‌سازد. در سال‌های اخیر، نظام‌های آموزشی در این مسیر در حال تحول سازنده‌ای هستند و امید می‌رود به‌ویژه مسئولیت‌های اجتماعی یادگیرندگان در فرآیند «دانش» و تلاش برای کسب «آگاهی و مهارت‌های عالی» افزایش شایسته‌ای یابد. رویکرد های جدید یادگیری دارای مقاصد و مرزهای مشترک‌اند که مهم‌ترین آن «محور قرار دادن نقش یادگیرنده در جریان یادگیری»، «تقویت و گسترش تعامل بین معلم و یادگیرنده» و «در اختیار قرار دادن منابع و شیوه‌های متنوع در فرآیند یاددهی- یادگیری» است. به جهت چنین محورهایی، نقش معلم نه تنها کم‌رنگ نشده که اهمیت بیشتری هم یافته است. یکی از عناصر و مؤلفه‌های فرآیند یاددهی- یادگیری تعامل بین معلم و فراگیران است؛ چون کارکرد و روش تدریس معلم، چگونگی فعالیت معلم و فراگیران را برای رسیدن به هدف‌های آموزشی مشخص می‌سازد. در عصر نوین و به‌موجب تحولات گسترده، تلقی از فرآیند یاددهی- یادگیری، تحول در نقش معلم و فراگیر، فهم و نگرش تازه‌ای که مبتنی بر توسعه حرفه‌ای، دانش و مدیریت دانش است را الزام می‌بخشد.

به این منظور، کتاب حاضر در هفت فصل تدوین یافته است. در فصل اول اهمیت و ضرورت‌های توسعه حرفه‌ای در عصرنوبین، فصل دوم به مفاهیم حرفه، حرفه‌گرایی و توسعه حرفه‌ای، فصل سوم به اهداف، اصول و مراحل برنامه‌های توسعه حرفه‌ای، فصل چهارم شاخص‌ها، ویژگی‌های توسعه حرفه‌ای و صلاحیت‌ها، فصل پنجم فرآیند و مدل‌های توسعه حرفه‌ای، در فصل ششم عوامل مؤثر بر توسعه حرفه‌ای و راهکارهای ارتقای دانش حرفه‌ای و در پایان و فصل هفتم به توسعه حرفه‌ای و مدیریت دانش با نگاهی به آینده پرداخته شده است. در بخش پیوست کتاب نیز، نمونه پرسش‌نامه‌ها مربوط به توسعه حرفه‌ای و مدیریت دانش آورده شده و در انتها منابع تهیه پرسش‌نامه‌ها معرفی شده است که می‌تواند در کار پژوهش مورد استفاده محققان و دانشجویان قرار گیرد.

این کتاب، تنها نگاهی به توسعه حرفه‌ای معلم و فقط روزنه و پنجره‌ای گشوده است که به کنکاش و تعمق بیشتر نیاز دارد تا افق‌های آن گشوده شود، اما قلمت منابع فارسی از این دست، ضرورت و اهمیت موضوع حرفه‌گرایی و توسعه حرفه‌ای، دانش ورزی و جایگاهی که باید مدیریت دانش در نظام‌های آموزشی با عطف به نقش و کارکرد معلم داشته باشد را الزام می‌بخشد. امید است مباحث این کتاب، مورد استفاده دانشجویان رشته‌های علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانش پژوهان، اعضای هیأت علمی، مدرسان و معلمان علاقه‌مند به موضوع آموزش و یادگیری از منظر توسعه حرفه‌ای، بالندگی و بهسازی معلم و توسعه مدیریت دانش در نظام آموزشی قرار گیرد.

هین بگو که ناطقه جو می‌کند تا به قرنی بعد ما آبی رسد.

موجب امتنان خواهد بود، خوانندگان محترم درباره این نوشتار، از طریق پست الکترونیکی hpourshafei@birjand.ac.ir نظرات ارزشمند خود را ارائه نمایند تا با اصلاح در نوبت‌های بعد، بر غنای مطالب افزوده شود. لازم می‌دانیم مراتب سپاسگزاری خود را از همکاران محترم گروه علوم تربیتی دانشگاه بیرجند و نیز دانشجویان که با ارائه نظرات سهمی در ارتقای این اثر داشته‌اند، اعلام نماییم. هم چنین تشکر خود را از مدیریت محترم نشر چهاردرخت (آقای مهدی مرتضوی) و همکارانشان اعلام می‌کنیم. در پایان اگر در این نوشتار کاستی‌هایی وجود دارد که هست، صبور و شکیبایی خواننده محترم را خواستاریم.

وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ.

پورشافعی و همکاران

(دانشگاه بیرجند)

تابستان ۱۳۹۴